The Gleaner

Vol 15 (1979)

Δύο αταύτιστα έργα στην ανθολογία του Ζήση
Δαούτη

Άντεια Φραντζή

doi: [10.12681/er.361](https://doi.org/10.12681/er.361)

To cite this article:

Φραντζή Α. (1979). Δύο αταύτιστα έργα στην ανθολογία του Ζήση Δαούτη. *The Gleaner*, 15, 261–264.
<https://doi.org/10.12681/er.361>

ΔΥΟ ΑΤΑΥΤΙΣΤΑ ΕΡΓΑ ΣΤΗΝ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΖΗΣΗ ΔΑΟΥΤΗ

Στὸ ἔργο τοῦ Ζήση Δαούτη «Διάφορα Ἠθικά καὶ Ἀστεῖα Στιχορρήματα», ποὺ κυκλοφόρησε στὴ Βιέννη, τὸ 1818¹, καὶ ποὺ ἀποτελεῖ οὐσιαστικά μιὰ ἀπὸ τίς πρῶτες ἔντυπες ἐλληνικὲς ποιητικὲς ἀνθολογίες —ἀνθολογοῦνται, ὅπως εἶναι γνωστό, φαναριώτικα στιχορρήματα τοῦ 18ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνα²— δημοσιεύονται καὶ τρία ἑκτενῆ στιχορρήματα, ποὺ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὸ κλίμα ἀπὸ τὰ ἀνθολογούμενα κομμάτια.

Ὡς τὼρα γνωρίζουμε τὸν συγγραφέα τοῦ πρώτου ἑκτενοῦς στιχορρήματος τῆς ἀνθολογίας. Ὁ Δαούτης τὸ εἶχε τυπώσει ἐπὶ ὀνόματι: «Βολταίρου Μέλων, ἦτοι Ποίημα τοῦ Βολταίρου»³. Ἐχει, ἐπίσης, ἐπισημανθεῖ⁴ ὅτι ὁ Δαούτης χρησιμοποίησε στὴν ἑκδόσή του τὴ μετάφραση τοῦ ἔργου αὐτοῦ τοῦ Βολταίρου στὰ νέα ἐλληνικά ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, ποὺ εἶχε συνεκδοθεῖ μὲ τὴν Βοσπορομαχία τοῦ Μομάρς (Λειψία 1766, Βιέννη 1792)⁵. Πάντως τὸ κείμενο ποὺ δημοσιεύει ὁ Δαούτης

1. Γιὰ τὸν πλήρη τίτλο βλ. Γκίνης-Μέξας, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1863*, Α' ἀρ. 1037. Τὸ ἔργο κυκλοφόρησε μὲ ἔξοδα τοῦ Τυρναβίτη Παρίση Δημητρίου Παμφύλου καὶ τοῦ Ραιδεστινοῦ Δημητρίου Χατζῆ Σωτῆρ Μαλκοτόζογλου. Ἕνα χειρόγραφο, ἀντίγραφο ἀπὸ τὸ ἔντυπο, σώζεται στὴ βιβλιοθήκη τῆς Σιάτιστας· πβ. Α. Πολίτης, *Συνοπτικὴ ἀναγραφὴ χειρογράφων ἐλληνικῶν συλλογῶν*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 40, ἀρ. 25.

2. Βλ. σχετικὰ, Ν. Βέης, «Ἀνθολογία τοῦ Ζήση Δαούτη τοῦ Θεσσαλοῦ», ἐφ. *Πρωΐα*, φ. 192 (14 Ἰουνίου 1942). Πβ. Α. Βρανούσης, *Οἱ Προδρόμοι*, [Βασικὴ Βιβλιοθήκη, 11], Ἀθ. 1955, σσ. 69-77· Α. Καμαριανοῦ, «Λαϊκὰ τραγούδια καὶ φαναριώτικα στιχορρήματα Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος», *Λαογραφία* ΙΗ', 1959, σσ. 102-108· Α. Camariano, *Influenta poeziei lirice neogrecesti asupra celei românești*, Βουκουρέστι 1935, σσ. 8-9.

3. Ζ. Δαούτης, *Διάφορα Ἠθικά...*, ἔ.π., σ. 7.

4. Λαδᾶς-Χατζηδῆμος, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1791-1795*, Ἀθήνα 1970, σσ. 120-124, ἀρ. 64.

5. Πβ. Α. Papadopoulos-Vreto, *Biographie de l'Archevêque Eugène Boulgari*, Ἀθήνα 1860, σ. XXXXIII.

έμφανίζει σημαντικές διαφορές από τις εκδόσεις του Βούλγαρη⁶. δὲν ξέρουμε ὥστόσο ἂν τις τροποποιήσεις τις ἐπέφερε ὁ ἴδιος ὁ Δαούτης ἢ ἂν εἶχε χρησιμοποιήσει κάποιο χειρόγραφο στὸ ὁποῖο εἶχαν ἤδη γίνεи οἱ ἀλλαγές⁷.

Τὰ πρωτότυπα τῶν δύο ἄλλων πολύστιχων ποιημάτων τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἀνθολογίας τοῦ Ζήση Δαούτη (1: «Ἐπιστολὴ τῆς Ἀμερικανῆς Ζεηλας πρὸς τὸν γάλλον Βαλκούρ, τὸν παραιτήσαντα αὐτὴν ἐραστὴν, προηγουμένης καὶ τῆς ἀφορμῆς τῆς ἐρωτοληψίας»⁸, καὶ 2: «Περὶ ματαιότητος κόσμου καὶ ἀθλιότητος τοῦ ἀνθρώπου»⁹), δὲν εἶχαν ἐπισημανθεῖ ὡς σήμερα. Ὡστόσο, μποροῦμε πλέον μὲ ἀσφάλεια νὰ ταυτίσουμε καὶ τὰ δύο αὐτὰ ποιητικὰ κείμενα¹⁰.

Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ δύο στιχουργήματα ἀποδίδει, ἀρκετὰ ἐλεύθερα, τὸ ἔμμετρο ἔργο τοῦ Γάλλου ἐλάσσονα ποιητῆ καὶ δραματούργου Claude Joseph Dorat (1734-1780)¹¹: «Lettre de Zéila, Jeune sauvage, esclave à Constantinople, à Valcour, officier françois» (πρώτη ἔκδοση: Παρίσι 1764)¹².

6. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω τὶς ἐξῆς διαφορές [B = Βούλγαρης· Δ = Δαούτης]: στ. 4 B: τῆς ἀρετῆς, καὶ ὡς σοφὸς μόνος αὐτὸς νὰ ζήσῃ./Δ: εἰς ἀρετῆς τὰς ἐξοχάς, ἀφ' οὗ τὸ πᾶν σκοπεῖται· στ. 74 B: βλέπει ἐκεῖ πού πλάτταναι ἔστεκαν φυτευμένοι./Δ: καὶ τῶν πλατάνων τῶν πυκνῶν παρατηρεῖ τὰ κάλλη· στ. 88 B: τὶς δὲν συμπάσχει ἀνθρώποι στὴν συμφορὰν τοῦ Πέλας;/Δ: καὶ τὴν ψυχὴν του ἤρχιζεν ὀλίγον νὰ πικραίνει.

7. Σημειώνουμε ὅτι οἱ ἀλλαγές πού συναντοῦμε στὴν ἔκδοση τοῦ Δαούτη εἶναι, βασικά, μέσα στὴν ἀντίληψη τοῦ γλωσσικοῦ καθαρισμοῦ, φαινόμενο ἰδιαίτερα διαδεδομένο αὐτὴ τὴν ἐποχὴ. Ἔτσι, προσπαθεῖ νὰ ἀπαλλάξει τὸ κείμενο ἀπὸ τὶς ξένες λέξεις, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸ καταφέρνει ἐντελῶς. Ἡ τάση πρὸς τὸν καθαρισμὸ εἶναι ἐκδηλῆ κυρίως στὶς ἀλλαγές τῶν καταλήξεων καὶ τῶν ἐκφράσεων, ἔτσι πού τὸ κείμενο χάνει, σχεδὸν ὁλοκληρωτικά, τὴ φρεσκάδα τῆς μετάφρασης τοῦ Βούλγαρη.

8. Ζ. Δαούτης, *Διάφορα Ἡθικά*..., ὁ.π., σσ. 23-39.

9. αὐτ., σσ. 40-56.

10. Οἱ ταυτίσεις αὐτές ἔγιναν στὰ πλαίσια μιᾶς ἐρευνᾶς μου γύρω ἀπ' τὸν Ζήση Δαούτη καὶ τὸ ἔργο του «Διάφορα Ἡθικά καὶ Ἀστεῖα Στιχουργήματα»· εἶχαμε ἔτσι τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπισημάνουμε νέα στοιχεῖα, πού διαφωτίζουν πηγές τῆς ἀνθολογίας Δαούτη καὶ προσφέρουν ἐνδείξεις γιὰ τοὺς ποιητικούς προσανατολισμούς τῆς ἐποχῆς καὶ τεκμήρια γιὰ τὸ ἐπίπεδο τῆς παιδείας στὴν περίοδο τοῦ Διαφωτισμοῦ.

11. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ἔργου τοῦ Cl. J. Dorat στὶς παραδουνάβιες ἡγεμονίες, πβ. Pompiliu Eliade, *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie*, Παρίσι 1878, σσ. 328 καὶ 338.

12. Γνωρίζουμε τὶς ἀκόλουθες αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις τοῦ ἔργου: *Lettre de Zéila, jeune sauvage, esclave à Constantinople, à Valcour, officier françois*

Δὲν εἶναι βέβαιον, ἀλλὰ φαίνεται πολὺ πιθανόν, ὅτι ὁ Δαούτης δὲν εἶχε μεταφράσει ὁ ἴδιος τὸ ἔργο τοῦ Dorat· μᾶλλον χρησιμοποιεῖ μετάφραση τρίτου. Ἡ διατύπωση τοῦ Ζ. Δαούτη στὸν πρόλογό του ὅτι: «Εἰς Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον εὐρισκόμενος πρὸ χρόνων ἤδη ἱκανῶν, ἐσύναξα ἀπὸ διάφορα καταστιχάκια (κοινῶς μισμαγιά λεγόμενα) τῶν φίλων μου διάφορα στιχουργήματα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἀπεφάσισα, διὰ παρακινήσεως τινῶν φίλων νὰ τυπώσω ὅσα βλέπετε εἰς τὸ παρὸν βιβλιάριον»¹³, θὰ πρέπει νὰ ἰσχύει τόσο γιὰ τὴν «Ἐπιστολὴ τῆς Ἀμερικανῆς Ζεηλαῆς» ὅσο καὶ γιὰ τὸ «Περὶ ματαιότητος...».

Οἱ διαφορὲς ποὺ παρουσιάζει τὸ κείμενον Δαούτη ἀπὸ τὸ γαλλικὸ πρωτότυπον καὶ μιὰ εἰδικότερη ἔρευνα πάνω σ' αὐτές, ἴσως δώσει ἀπάντηση ἀφενὸς στὸ πρόβλημα τῆς συγκεκριμένης γαλλικῆς ἐκδόσεως ἀπ' ὅπου ἔγινε ἡ μετάφραση τοῦ στιχουργήματος καὶ ἀφετέρου στὸ ἂν ἡ μεταφραστικὴ ἀπόδοση ποὺ διαθέτουμε μέσῃ στὸ ἔργο τοῦ Δαούτη, ὀφείλεται στὸν ἴδιον ἢ σὲ ἄλλον μεταφραστὴ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα σήμερον λαυθάνει.

Τὸ τρίτον ἐκτενὲς στιχουργημα τῆς ἀνθολογίας Δαούτη, τιτλοφορεῖται: «Περὶ ματαιότητος κόσμου καὶ ἀθλιότητος τοῦ ἀνθρώπου»¹⁴. Μπορέσαμε νὰ τὸ ταυτίσουμε μὲ τὸ ὁμώνυμον παραδειγματικὸ στιχουργημα τοῦ Κωνσταντίνου—Καيسαρίου Δαπόντε¹⁵ καὶ διαπιστώσαμε πῶς πρόκειται γιὰ ἐπανεκδόσιν αὐτοῦ μὲ μικρὰς λεκτικὰς διαφοροποιήσεις. Τὸ στιχουργημα αὐτὸ τοῦ Δαπόντε ἀπκντᾶ στὶς σσ. 69-109 τοῦ βιβλίου του «Ἐπιστολαὶ διὰ στίχων ἀπλῶν κατὰ τῆς ὑπερφηφανείας καὶ περὶ ματαιότητος κόσμου. Συντεθεῖσαι παρὰ Κωνσταντίνου Δαπόντε τοῦ μετονομασθέντος Καيسαρίου. Νῦν δὲ τὸ πρῶτον τυπωθεῖσαι μετὰ προσθήκης τοῦ μεταμορφωθέντος Βασιλέως, τῶν Ὑμνων τῶν Κανόνων, καὶ ἄλλων

*précédée d'une lettre à Mme de C****, Paris 1764 καὶ Genève-Paris 1766. Βλ. *Catalogue Général des livres imprimés de la bibliothèque Nationale, Auteurs*, τ. 91, Παρίσι 1910, σσ. 374-375 καὶ Al. Cioranescu, *Bibliographie de la littérature française du dix-huitième siècle*, τ. 1, Παρίσι 1969, σ. 698. Γιὰ τὶς ἄλλες, μὴ αὐτοτελεῖς, ἐκδόσεις τοῦ ἔργου, ὅπως καὶ γιὰ τὴν παρουσία του σὲ ἀνθολογίες ποιητῶν τοῦ ἴδιου κλίματος ἢ τῆς ἴδιας ἐποχῆς, βλ. πάλι *Catalogue Général des livres imprimés de la bibliothèque Nationale*, ὁ.π., σσ. 365-382 καὶ Al. Cioranescu, ὁ.π., σσ. 697-700.

13. Ζ. Δαούτης, *Διάφορα Ἠθικά...*, ὁ.π., σ. 5.

14. αὐτ., σ. 40.

15. Τὸ ἔργο τοῦ Δαπόντε παραδίδεται μὲ τὸν τίτλον: *Τοῖς ἐν Βλαχομπογδανία ἄρχουσι περὶ ματαιότητος κόσμου καὶ ἀθλιότητος τοῦ ἀνθρώπου*.

τιῶν, πρὸς Δόξαν Θεοῦ, καὶ ὠφέλειαν τῶν ἀναγιγνωσκόντων, Βενετία 1776»¹⁶.

Οἱ ἐνδείξεις, ὅσες μᾶς παρέχονται ἀπὸ τὶς ταυτίσεις αὐτὲς χρειάζεται, βέβαια, νὰ συνδυαστοῦν μὲ τὰ ποιητικὰ δεδομένα τῆς προχωρημένης φάσης τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ. Ἡ συνύπαρξη τῶν ποιητικῶν αὐτῶν κειμένων μὲ αἰχμὲς φιλοσοφικοῦ περιεχομένου καὶ ἠθικο-διδασκτικὸ - ἠθικοπλαστικὸ πυρῆνα προβάλλει τρία συγγραφικὰ πρόσωπα διαφορετικοῦ δυναμικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀκτινοβολίας στὸν ἐλληνικὸ χῶρο: πλᾶι στὴ γόνιμη καὶ ἐξαιρετικὰ πολυσήμαντη παρουσία τοῦ Βολταίρου, ὁ φρόνιμος ἀναγνώστης τῆς ἀνθολογίας τοῦ Δαούτη ἀπαντᾷ στὸ ὄνομα τοῦ Dorat, ἕναν πολυγράφο ἐκπρόσωπο τῆς γαλλικῆς «φευγαλέας ποιήσης»¹⁷, καὶ στὸν Δαπόντε, μιὰ ἀπὸ τὶς συνθετικότερες ποιητικὲς φυσιογνωμίες τῆς ἐποχῆς τῶν φαναριωτῶν ποὺ δὲν ἔχει ἀποκοπεῖ ἐντελῶς ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ παράδοση. Μένει νὰ ἐρευνηθεῖ ἡ ἀκριβὴς λειτουργία τῆς τριπλῆς αὐτῆς παρουσίας, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὸ ἂν εἶναι τυχαία ἢ ὄχι, μέσα σὲ μιὰ συλλογὴ ὅπως αὐτὴ τοῦ Δαούτη, καθὼς καὶ ἄλλα ζητήματα, ὅπως, π.χ., ἡ ἀνώνυμη παράθεση τῶν κειμένων τοῦ Dorat καὶ τοῦ Δαπόντε, δίπλα στὴν ἐπώνυμη τοῦ Βολταίρου, τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐξωτισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων σύγχρονων ποιητικῶν κατευθύνσεων τῆς συλλογῆς, καθὼς καὶ τὸ ποιητικὸ καὶ φιλοσοφικὸ ἀντίκρουσμα τῶν κειμένων αὐτῶν, στὸν τότε ἐλληνικὸ χῶρο.

Ἀντεία Φραντζῆ

16. Γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ Δαπόντε: *Ἐπιστολαὶ διὰ στίχων... καὶ τὰ περιεχόμενά του*, βλ. *Éphémérides Daces ou chronique de la guerre de quatre ans (1736-1739)* par Constantin Dapontès (...), publiée, traduite et annotée par Émile Legrand, τ.3, Παρίσι 1888, σσ. XLVI-XLVII καὶ Émile Legrand, *Bibliographie Hellénique du XVIII^e siècle*, τ. Β', Παρίσι 1928, σσ. 222-223, ἀρ. 854.

17. Γιὰ τὸν ὅρο καὶ γιὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀφοροῦν σὲ δείγματα τοῦ εἶδους στὴ νεοελληνικὴ ποίηση, βλ. τὸ μελέτημα τοῦ Κ.Θ. Δημαρᾶ, «Φευγαλέα ποίηση», *Ὁ Ἐρανιστής*, 1976, 13, σσ. 49-60.